

ปัญหาเกี่ยวกับการติดตามทวงถามหนี้ของเจ้าหนี้
ตามพระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558

PROBLEMS IN DEBT COLLECTION OF CREDITORS UNDER THE
DEBT COLLECTION ACT B.E. 2558

วลัยรัตน์ โพธิสาร¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เป็นศึกษามาตรการติดตามทวงถามหนี้ของเจ้าหนี้ตามพระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558 เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาการติดตามทวงถามหนี้ของเจ้าหนี้ตามพระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558 โดยใช้วิธีการดำเนินการวิจัยเอกสาร

จากการวิจัยพบว่า การดำเนินการของเจ้าหนี้ประเทศไทยมีความแตกต่างกันโดยข้อปฏิบัติของประเทศออสเตรเลียมีความยืดหยุ่นแก่เจ้าหนี้มากกว่าประเทศไทย เช่น เวลาการติดต่อกับลูกหนี้ที่เปิดโอกาสให้เจ้าหนี้สามารถตกลงกับลูกหนี้ได้หากลูกหนี้ไม่สะดวกให้เจ้าหนี้ติดต่อเวลางาน หรือไม่สะดวกให้เจ้าหนี้ติดต่อในเวลาที่อยู่กับคนในครอบครัว สำหรับความถี่ในการติดต่อประเทศไทยจะอนุญาตให้เจ้าหนี้สามารถทวงถามหนี้ ไม่เกินหนึ่งครั้งต่อหนึ่งวัน ในขณะที่ประเทศออสเตรเลียไม่สามารถทำได้ อีกทั้งการกำหนดโทษทางปกครองแก่เจ้าหนี้ฝ่าฝืนนั้นประเทศออสเตรเลียไม่ได้กำหนดไว้เหมือนกับประเทศไทย

ข้อเสนอแนะ ควรพิจารณากฎหมายของออสเตรเลียเป็นแนวทาง โดยให้โอกาสแก่เจ้าหนี้ให้สามารถติดตามทวงหนี้ได้โดยไม่ยุ่งยาก ขณะเดียวกันจะต้องคำนึงถึงความเป็นธรรมที่ลูกหนี้จะได้รับ เพื่อให้แต่ละฝ่ายได้รับการปฏิบัติบนพื้นฐานความเป็นธรรม

คำสำคัญ: การติดตามทวงถามหนี้, เจ้าหนี้, แนวทางการปฏิบัติของเจ้าหนี้

Abstract

The objective of this research was to study measures in debt collection of creditors under the Debt Collection Act B.E. 2558 in Thailand for finding guidelines to solve problems in debt collection of creditors under the Debt Collection Act B.E. 2558. Methodology used in this study was documentary research.

¹ อาจารย์ประจำ สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
อีเมลล์ walairut.p@nrru.ac.th

The research revealed that practices of creditors in Thailand were different, Australia had more flexibility for creditors than in Thailand, for example, the time for contacting debtors was opened for creditors to be able to agree with their debtors if they were not convenient to meet with creditors in working hours or in their family time. For frequency of contact, Thailand allowed the creditors to collect debts not more than once a day, while in Australia they could not do that and administrative punishment for creditors who infringe the laws was not determined in Australia as Thailand.

Suggestion – Related laws shall be amended by applying Australian laws as a guideline to give a chance for creditors to collect debts easily, while fairness that debtors will be granted shall be taken into consideration for each party to be practiced base on justice.

Keyword: Debt collection, Creditors, Guidelines for creditors’ practice

ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

แต่เดิมเจ้าหนี้และผู้ทวงถามหนี้มีการใช้วิธีการติดตามทวงถามหนี้ที่ไม่เหมาะสมมากมายไม่ว่าจะเป็นการใช้ถ้อยคำที่เป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลอย่างรุนแรงการคุกคามข่มขู่การใช้กำลังประทุษร้ายต่อร่างกายหรือทรัพย์สิน การทำให้ลูกหนี้เสียชื่อเสียงด้วยการประจานการให้ข้อมูลเท็จการสร้างความเดือดร้อนรำคาญให้แก่บุคคลอื่น เป็นต้น ดังนั้นจึงมีกฎหมายที่ชื่อว่าพระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558 เกิดขึ้นมาโดยบังคับใช้ได้กับทั้งหนี้ในระบบและนอกระบบซึ่งมีผลบังคับใช้มาตั้งแต่วันที่ 2 กันยายน 2558 เป็นต้นมาโดยกฎหมายฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งเน้นในการคุ้มครองลูกหนี้ที่ได้รับการทวงถามหนี้อย่างไม่เหมาะสมมีทางเลือกให้ลูกหนี้นี้มากขึ้นแต่ในทางตรงกันข้ามฝ่ายเจ้าหนี้กลับมีทางเลือกได้น้อยลง ทวงถามหนี้ได้อย่างยากลำบากและมีโอกาสที่จะได้รับชำระหนี้จริงๆ น้อยลงไปอีกด้วย เห็นได้ว่าแม้ว่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จะวางหลักว่าถ้าลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ตามกำหนดและตกเป็นผู้ผิดนัด โดยที่เจ้าหนี้นี้ได้เป็นฝ่ายผิดนัดหรือผิดสัญญา ก่อนเจ้าหนี้ก็ควรที่จะมีสิทธิติดตามทวงถามหนี้ลูกหนี้ด้วยวิธีการต่างๆ ได้อย่างอิสระราบเท่าที่ไม่เป็นการคุกคามลูกหนี้นี้มากเกินไปแต่ตามพระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558 ในขณะเดียวกันพระราชบัญญัติดังกล่าวกลับไม่ได้พิจารณาในมุมมองของเจ้าหนี้ แต่กลับกำหนดมาตรการจำกัดการปฏิบัติการของเจ้าหนี้ เช่น วิธีการติดตามทวงถามหนี้ได้กำหนดกฎเกณฑ์ลิดรอนสิทธิของเจ้าหนี้อยู่หลายประการ เช่น เจ้าหนี้ไม่สามารถแจ้งรายละเอียดการเป็นหนี้หรือรายละเอียดการชำระหนี้ กับคนใกล้ชิดตัวลูกหนี้เรานั้นได้อย่างชัดเจน หากบุคคลเหล่านั้นต้องการชำระหนี้แทนลูกหนี้ก็อาจเกิดปัญหาได้ทำให้เจ้าหนี้นี้มีโอกาสน้อยลงที่จะได้รับชำระหนี้คืน หรือความไม่เหมาะสมการกำหนดในการติดตามทวงหนี้ ช่วงเวลาในการติดต่อในวันจันทร์ถึงวันศุกร์ให้ติดต่อได้ตั้งแต่เวลา 08:00 น. ถึงเวลา 20:00 น. และในวันหยุดราชการเวลา 08:00 น. ถึงเวลา 18:00 น. อาจส่งผลให้ลูกหนี้นี้ไม่สะดวกรับโทรศัพท์ อีกทั้งการกำหนดให้ทวงหนี้ได้เพียงวันละหนึ่งครั้งเท่านั้นอาจส่งผลให้เจ้าหนี้นี้มีโอกาสน้อยลงไปอีกที่จะได้รับชำระหนี้คืนซึ่งกฎหมายยังไม่มีข้อยกเว้นที่แน่นอนชัดเจนให้เจ้าหนี้หรือผู้ติดตามทวงหนี้สามารถติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นหรือเกินจำนวนครั้งหรือนอกเหนือจากช่วงเวลาที่กำหนดในกรณีมีเหตุจำเป็นทำให้ฝ่ายเจ้าหนี้จะ

ยิ่งติดต่อลูกหนี้ยากมากขึ้น นอกจากนี้บทลงโทษเจ้าหนี้ หรือผู้ทวงถามหนี้ที่ทั้งโทษทางปกครองและโทษทางอาญามีอัตราโทษที่สูงเกินส่วนไม่สัมพันธ์กับการกระทำความผิด

จากการกำหนดมาตรการต่างๆ ของพระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558 โดยมุ่งหมายที่จะคุ้มครองลูกหนี้เพียงเดี่ยวนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าอาจส่งผลให้เจ้าหนี้อาจมีความขัดข้องในการติดตามทวงหนี้ ในการวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยจึงจะได้ศึกษาเปรียบเทียบแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการทวงถามหนี้ของประเทศไทยและประเทศออสเตรเลียเพื่อพิจารณาแนวทางปฏิบัติที่มีความแตกต่างกับมาตรการของประเทศไทยและนำไปสู่ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการบังคับใช้กฎหมายต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษามาตรการการติดตามทวงถามหนี้ของเจ้าหนี้ตามพระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558 และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และของประเทศออสเตรเลีย
2. เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาการติดตามทวงถามหนี้ของเจ้าหนี้ตามพระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558

เนื้อหาที่เกี่ยวข้อง

1. ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับหนี้

แต่เดิมกฎหมายโรมันได้มีการกำหนดเกี่ยวกับหนี้ (Obligation) ก่อนกฎหมายระบบอื่น ๆ แต่ก็ยังไม่ปรากฏการให้ความหมายไว้ อย่างไรก็ตามประมวลกฎหมายของจัสติเนียน ได้อธิบายว่าหนี้เป็นความผูกพันซึ่งลูกหนี้จะต้องชำระหนี้ตามกฎหมาย

Obligation เป็นคำละติน หมายถึง พันธะ หรือความผูกพัน ตามกฎหมายโรมัน หนี้จึงเป็นพันธะหรือความผูกพันระหว่างลูกหนี้และเจ้าหนี้ซึ่งก่อให้เกิดหน้าที่และความรับผิดชอบในการชำระหนี้ทางฝ่ายลูกหนี้และก่อให้เกิดสิทธิ หรืออำนาจทางฝ่ายเจ้าหนี้เหนือลูกหนี้เพื่อที่จะบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ เดิมพันธะ หรือความผูกพันนี้เป็นเรื่องทางกายภาพ คือ เจ้าหนี้มีอำนาจเหนือเนื้อตัวร่างกายของลูกหนี้แต่ภายหลังกลายเป็นพันธะหรือความผูกพันทางกฎหมาย ซึ่งเจ้าหนี้คงมีอำนาจเหนือทรัพย์สินของลูกหนี้เท่านั้น ความผูกพันทางกฎหมายหรือพันธะทางกฎหมายเป็นเสมือนโซ่ที่ล่ามลูกหนี้ไว้กับเจ้าหนี้เมื่อใดที่เจ้าหนี้ได้รับการชำระหนี้โซ่นี้ก็คลายออกจากลูกหนี้ทำให้ลูกหนี้พ้นสภาพจากการเป็นหนี้ (โสภณ รัตนกร, 2551)

จากคำจำกัดความของหนี้ (Obligation) ตามกฎหมาย คือ นิติสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลตั้งแต่ 2 ฝ่ายขึ้นไปซึ่งฝ่ายหนึ่งเรียกเรียกว่า “เจ้าหนี้” มีสิทธิที่จะบังคับอีกฝ่ายหนึ่งที่เรียกว่า “ลูกหนี้” ให้กระทำการ หรืองดเว้นกระทำการอย่างใด ๆ แก่ตนได้ โดยบ่อเกิดแห่งหนี้ นั้น จะมีอยู่ 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ 1) เกิดจากนิติกรรม และสัญญา และ 2) เกิดจากนิติเหตุ เช่น ลากมีควรได้ละเมิด เป็นต้น สำหรับประเภทของหนี้ นั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ดังต่อไปนี้

14 พฤษภาคม พ.ศ. 2565 เข้าร่วมประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานแบบ Online

(1) หนี้ในระบบ คือ หนี้ที่ลูกหนี้ทำสัญญากับเจ้าหนี้ซึ่งเป็นสถาบันการเงิน หรือธนาคาร ที่มีกฎหมายรองรับและควบคุม ซึ่งกฎเกณฑ์กติกาเงื่อนไขและข้อบังคับต่างๆ ของหนี้ในระบบนั้นจะมีความเป็นธรรมไม่มีการเอาเปรียบซึ่งกันและกัน เมื่อมีปัญหาการผิดนัดของลูกหนี้ ก็จะมีขั้นตอนและกระบวนการในการดำเนินการตามกฎหมายแบบชัดเจนและตรงไปตรงมา

(2) หนี้นอกระบบ (กฤตกร จินดาวัฒน์, ออนไลน์) หมายถึง หนี้ที่เกิดจากการกู้ยืมเงินกันเองในระหว่างประชาชน โดยไม่ได้กู้ยืมเงินจากสถาบันการเงิน หนี้นอกระบบจะเป็นปัญหาเมื่อคิดดอกเบี้ยในอัตราสูงผิดปกติ จึงมีการนิยามหนี้นอกระบบในความหมายเฉพาะเจาะจงขึ้นว่าหมายถึง หนี้เงินกู้ที่คิดดอกเบี้ยเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนด (เกินร้อยละ 15 ต่อปี หรือร้อยละ 1.25 ต่อเดือน) โดยที่เจ้าหนี้ไม่ใช่สถาบันการเงิน ทั้งยังรวมถึงหนี้ ที่เกิดจากมูลหนี้ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย และหนี้ที่กฎหมายบัญญัติไว้เกี่ยวกับสิ่งของหรือวัตถุว่าผู้ใดมีไว้เป็นความผิด เช่น หนี้ที่เกิดจากการพนัน เป็นต้น รวมถึงแหล่งการเงินที่เกิดขึ้น ตามความจำเป็นและสภาพแวดล้อมโดยไม่มีระเบียบกฎหมายที่ไม่มีการติดตามและควบคุมจากทางราชการ เนื่องจากเงื่อนไขการกู้และข้อตกลงต่างๆ ขึ้นอยู่กับความพอใจระหว่างผู้ขอกู้และผู้ให้กู้ ลักษณะที่เด่นชัด คืออัตราดอกเบี้ยสูงกว่าสถาบันการเงินหรือสูงกว่าที่กฎหมายกำหนดโดยอาจเป็นการคิดดอกเบี้ยไว้ล่วงหน้าร่วมกับเงินต้น แล้วเขียนในสัญญาที่ไม่ตรงกับเงินที่ลูกหนี้ได้รับ

โดยสรุป หนี้นอกระบบ หมายถึง การกู้หนี้ทั้งในรูปของตัวเงินและสิ่งของที่อยู่นอกระบบสถาบันการเงิน ไม่ได้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของธนาคารแห่งประเทศไทยและกระทรวงการคลัง โดยการกู้หนี้นี้ยืมเงินไม่ได้ให้ความสำคัญกับหลักฐานการกู้ยืมเงิน และมีอัตราดอกเบี้ยที่สูงเกินกว่าที่กฎหมายกำหนด (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557)

2. หลักเสรีภาพในการทำสัญญา (Principle Freedom of Contract)

บุคคลสามารถก่อให้เกิดนิติสัมพันธ์ทางสัญญาขึ้นโดยอิสระตามเจตนาของตน ถือเป็นนโยบายทางกฎหมาย (Legal Policy) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเสรีภาพของบุคคลที่จะเปลี่ยนแปลงสิทธิของเขาตามที่ต้องการ และเป็นหลักที่ให้เสรีภาพอย่างสมบูรณ์แก่คู่สัญญา หากสัญญานั้นไม่ขัดกับหลักเรื่องความสงบเรียบร้อยของประชาชน (Public Policy) สัญญานั้นย่อมมีผล โดยมีขอบเขตที่จะแยกพิจารณาเป็น 4 ประการ ดังนี้

2.1 เสรีภาพในการทำขึ้นซึ่งสัญญา (Freedom to Make a Contract) หมายความว่า มนุษย์สามารถกำหนดวิธีการที่จะติดต่อกับบุคคลด้วยกันเองเพื่อป้องกันหรือปกป้องผลประโยชน์ของตัวเอง จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะหาสิ่งที่มาป้องกันความสัมพันธ์ระหว่างกัน ไม่ให้เกิดการเอาเปรียบกันหรือทำให้ไว้วางใจกันมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ต้องอยู่ภายใต้ของกฎเกณฑ์ของสังคมนั้นๆ ด้วยโดยเคารพกติกาของสังคมที่อาศัยอยู่ซึ่งสามารถทำสัญญากันได้ภายใต้ขอบเขตของกฎเกณฑ์ในสังคมนั้นๆ และเป็นที่ยอมรับของสังคม

2.2 เสรีภาพในการเลือกคู่สัญญา (Freedom to Select the Other Party) การเลือกคู่สัญญาก็มีความสำคัญ ซึ่งโดยมากจะเป็นบุคคลที่จะเข้ามาเกี่ยวพันกันไม่ว่าจะเป็นธุรกิจหรือหน้าที่ระหว่างกัน หากมีการกำหนดกฎเกณฑ์มากในการเลือกคู่สัญญากัน ย่อมทำให้ความศักดิ์สิทธิ์แห่งการทำสัญญาไม่บรรลุผลเท่าที่ควร ฉะนั้น ในสังคมแต่ละแห่งจึงไม่มีการกำหนดหรือวางมาตรการกำหนดคู่สัญญามากนัก เพียงมีการเสนอและสนองถูกต้องตรงกันก็ยอมทำให้เกิดสัญญาระหว่างกันขึ้นมาได้

2.3 เสรีภาพในการกำหนดเงื่อนไขในสัญญา (Freedom to Decide the Contract Terms) การกำหนดเงื่อนไขในสัญญาเป็นการกำหนดถึงเจตนาของคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายว่าจะต้องการให้เกิดนิติสัมพันธ์ระหว่างกันในเรื่องอะไรบ้าง ซึ่งจะนำมาบังคับใช้ระหว่างกันของคู่สัญญา

2.4 เสรีภาพที่จะไม่ต้องทำตามแบบ (Freedom Form) การที่คู่สัญญาที่ไม่ยอมทำตามแบบของสัญญาที่สังคมได้กำหนดกฎเกณฑ์ไว้ ย่อมแสดงให้เห็นได้ว่าคู่สัญญาไม่ยอมที่จะถือบังคับหรือปฏิบัติตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งผลของการกระทำดังกล่าวก็ไม่อาจถือบังคับได้ หรืออาจตกเป็นโมฆะได้ในบางสัญญา แต่ก็ยอมอยู่ที่เจตนารมณ์ของคู่สัญญา กฎหมายไม่อาจเข้าไปก้าวล่วงได้ถึงเจตนาที่แท้จริง จึงไม่อาจบังคับให้ได้ หากมีการทำสัญญาไม่ถูกต้องตามแบบที่กฎหมายได้กำหนดไว้ (ไชยยศ เหมะรัชตะ, 2539)

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารโดยศึกษาทฤษฎีกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ตำรา บทความในวารสาร วิทยานิพนธ์ งานวิจัยเอกสารต่างประเทศ และเปรียบเทียบกฎหมายประเทศออสเตรเลีย

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเปรียบเทียบแนวทางการติดต่อทวงถามหนี้ของเจ้าหนี้ของประเทศไทยและออสเตรเลียโดยมุ่งเน้นเกี่ยวกับเพื่อนมุ่งในส่วนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติของเจ้าหนี้ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่เจ้าหนี้ ผลการศึกษา พบว่า

1. เวลาในการติดต่อกับลูกหนี้นั้นแนวทางการปฏิบัติของประเทศไทยและประเทศออสเตรเลีย มีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งว่า การกำหนดระยะเวลาในการทวงหนี้ของประเทศไทยนั้น กำหนดระยะเวลาและวิธีติดต่อไว้ชัดเจน และสามารถยืดหยุ่นหรือตกลงกันระหว่างเจ้าหนี้กับลูกหนี้ได้ในกรณีที่การติดต่อไม่สะดวก เช่น ลูกหนี้ อาจขอให้ติดต่อที่อื่นหรือมีเหตุผลอื่นๆ และกรณีที่หากเจ้าหนี้และผู้ติดตามทวงถามหนี้ไม่สามารถติดต่อลูกหนี้ในช่วงเวลาปกติหรือตามเวลาที่ลูกหนี้ร้องขอได้ เช่นนี้เจ้าหนี้และผู้ติดตามทวงถามหนี้ อาจเปลี่ยนแปลงเวลาในการติดต่อได้

2. บุคคลที่เจ้าหนี้ติดต่อ ประเทศไทยนั้นกำหนดให้การทวงถามหนี้จะต้องติดต่อกับลูกหนี้เท่านั้น เว้นแต่บุคคลที่ลูกหนี้ระบุไว้ ในขณะที่ประเทศออสเตรเลียนั้นได้กำหนดให้การติดต่อสื่อสารนั้นกระทำกับลูกหนี้และบุคคลอื่นตามความประสงค์ของลูกหนี้เท่านั้น

3. วิธีการที่ใช้ติดต่อ กฎหมายของประเทศไทยกำหนดให้ติดต่อลูกหนี้ได้สามารถติดต่อได้โดยบุคคล โทรศัพท์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือสื่อเทคโนโลยี สารสนเทศประเภทอื่นซึ่งเหมือนกับออสเตรเลียที่ให้ติดต่อโดยบุคคลทางโทรศัพท์ อีเมล หรือจดหมาย แต่ประเทศไทยกำหนดเปิดวิธีการกว้างกว่าในส่วนการติดต่อโดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือสื่อเทคโนโลยี

4. ความถี่ในการติดต่อ กฎหมายของประเทศไทยกำหนดการทวงถามหนี้ ไม่เกินหนึ่งครั้งต่อหนึ่งวัน (ไม่เกิน 1 ครั้ง/วัน) ในขณะที่ออสเตรเลียกำหนดชัดเจนโดยกำหนดเป็นการที่เจ้าหนี้หรือผู้ติดตามทวงถามหนี้ติดต่อโดยตรงกับ

ลูกหนี้ไม่ควรติดต่อกิน 3 ต่อสัปดาห์ หรือไม่ควรเกิน 10 ครั้งต่อเดือน และหากเป็นการติดต่อกับลูกหนี้โดยตรงต่อหน้ากัน ไม่ควรเกิน 1 ครั้งต่อเดือน แต่หากเป็นในกรณีที่ติดต่อกับบุคคลที่สามเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่อยู่ของลูกหนี้นั้น ให้ติดต่อกับได้ 1 ครั้งต่อ 6 เดือน

5. การกำหนดโทษ ประเทศไทยมีทั้งโทษทางปกครอง และโทษทางอาญา โดยกำหนดแบ่งแยกกระหว่างการ ใช้มาตรการบังคับทางปกครองสำหรับการกระทำความผิดที่ไม่ร้ายแรง กรณีที่เป็นการกระทำความผิดร้ายแรงให้แยก เป็นโทษทางอาญา ในขณะที่การกำหนดโทษของประเทศออสเตรเลียได้แก่ ค่าปรับ ค่าสั่งทางแพ่ง และค่าเสียหายหรือ ค่าสั่งศาล

อภิปรายผล

จากการเปรียบเทียบการติดตามทวงถามหนี้ของเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558 และ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยจะพิจารณาแนวทางของประเทศไทย และแนวทางของประเทศออสเตรเลีย ดังนี้

1. เวลาในการติดต่อกับลูกหนี้

สำหรับการติดต่อกับลูกหนี้สำหรับแนวทางของประเทศไทยตามพระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558 และประกาศคณะกรรมการกำกับการทวงถามหนี้ได้มีการกำหนดเกี่ยวกับเวลาในการติดต่อกับลูกหนี้ โดยให้ติดต่อกับได้ในวันจันทร์ – วันศุกร์ภายในเวลา 08.00 – 20.00 นาฬิกา ส่วนวันหยุดราชการ ภายในเวลา 08.00 – 18.00 นาฬิกา (พระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558 มาตรา 9(2)) โดยมีความถี่ในการติดตามที่เหมาะสม (พระราชบัญญัติการ ทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558 มาตรา 9(3)) และต้องใช้วิธีการเรียกเก็บหนี้ที่เหมาะสม ไม่เรียกเก็บหนี้จากบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ ลูกหนี้ยกเว้นได้รับความยินยอมจากลูกหนี้ หรือเป็นสิทธิตามกฎหมาย (พระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558 มาตรา 8) ไม่รบกวนหรือรังควานลูกหนี้โดยไม่มีเหตุผลอันสมควร ไม่ใช่คำพูดที่รุนแรง หรือหยาบคาย ช่มชู้ และคุกคาม ในลักษณะที่ผิดกฎหมายเพื่อให้ลูกหนี้ชำระหนี้ (พระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558 มาตรา 11)

ในขณะที่ประเทศออสเตรเลียได้กำหนดเวลาในการติดต่อแต่ละบุคคลแตกต่างกัน และวิธีการติดต่อที่ แตกต่างกันได้แก่

1. การติดต่อกับลูกหนี้หรือบุคคลที่สาม จะต้องติดต่อในเวลาที่เหมาะสมโดยคำนึงถึงสถานการณ์และความ ประสงค์ของลูกหนี้ โดยให้ติดต่อกับลูกหนี้ในเวลาที่เหมาะสมดังต่อไปนี้ (Australian Securities and Investments Commission, 2021)

1.1 การติดต่อทางโทรศัพท์ ในวันจันทร์ถึงวันศุกร์ ให้ติดต่อกับได้ในเวลา 07.00 นาฬิกาถึงเวลา 21.00 นาฬิกา ในวันหยุดสุดสัปดาห์ ให้ติดต่อกับได้ในเวลา 09.00 นาฬิกาถึงเวลา 21.00 นาฬิกา และห้ามทำการติดต่อ ในวันหยุดนักขัตฤกษ์แห่งชาติ

1.2 การติดต่อโดยตรงต่อหน้ากัน สามารถกระทำได้ทุกวัน ในเวลา 09.00 นาฬิกา ถึงเวลา 21.00 นาฬิกา และห้ามทำการติดต่อในวันหยุดนักขัตฤกษ์แห่งชาติ

1.3 การติดต่อสถานที่ทำงาน ในกรณีที่ทราบเวลาทำงานให้ติดต่อในเวลาทำงานปกติหรือในวัน ธรรมดาเวลา 09.00 นาฬิกาถึงเวลา 17.00 นาฬิกา

2. กรณีให้ติดต่อลูกหนี้หรือบุคคลอื่นตามความประสงค์ เช่น ลูกหนี้ร้องขอให้ติดต่อในเวลาอื่น เนื่องจากลูกหนี้ทำงานเป็นกะ ลูกหนี้มีภาระในการดูแลเด็กหรือสมาชิกในครอบครัวทำให้การติดต่อในเวลาดังกล่าวไม่สะดวก ไม่ประสงค์จะติดต่อในเวลาที่มีสมาชิกครอบครัวคนอื่นอยู่ (กัญณัฐ วิเศษสิงห์, 2560)

เห็นได้ว่า การกำหนดเวลาในการติดต่อกับลูกหนี้ของประเทศไทยและประเทศออสเตรเลียนั้น มีความแตกต่างกัน ดังนี้

ประเทศไทยกำหนดได้กำหนดให้เจ้าหน้าที่สามารถติดต่อทวงถามหนี้โดยตรงกับลูกหนี้เท่านั้นหากจะติดต่อกับบุคคลอื่นแทนลูกหนี้จะต้องได้รับความยินยอมจากลูกหนี้ก่อน ในขณะที่ประเทศออสเตรเลียได้กำหนดให้เจ้าหน้าที่สามารถติดต่อกับลูกหนี้หรือบุคคลที่สาม รวมถึงบุคคลอื่นตามความประสงค์ของลูกหนี้ รวมถึงวิธีการในการติดต่อกับลูกหนี้ไว้หลายวิธี ได้แก่ ทางโทรศัพท์ โดยตรงต่อหน้ากัน รวมถึงติดต่อสถานที่ทำงานในเวลาติดต่อที่แตกต่างกันด้วย แต่วิธีการติดต่อกับลูกหนี้ของประเทศไทย ไม่ปรากฏวิธีการติดต่อกำหนดไว้ในกฎหมายแต่ในทางปฏิบัตินั้นธนาคารแห่งประเทศไทยได้สรุปว่าสามารถทวงหนี้โดยบุคคล โทรศัพท์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ และการติดต่อนั้นกระทำโดยบุคคล หรือไปรษณีย์ (นงนาง เอกอัคร และ ธนวัต รินธนาเลิศ, 2564)

2. บุคคลที่เจ้าหน้าที่ติดต่อ

ในการติดต่อกับลูกหนี้ของประเทศไทยนั้นพระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558 มาตรา 8 ได้กำหนดให้ห้ามทวงถามหนี้กับบุคคลอื่นที่มีใช้ตัวลูกหนี้นอกจากบุคคลที่ลูกหนี้ระบุไว้เพื่อการทวงถามหนี้เว้นแต่ติดต่อกับบุคคลอื่นเพื่อสอบถามหรือยืนยันข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ติดต่อของลูกหนี้หรือสอบถามหรือยืนยันข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ติดต่อของบุคคลซึ่งลูกหนี้ได้ระบุไว้เพื่อการทวงถามหนี้เท่านั้น โดยในการติดต่อห้ามแจ้งถึงความเป็นหนี้ของลูกหนี้ เว้นแต่บุคคลอื่นนั้นจะเป็นสามี ภริยา บุพการี หรือผู้สืบสันดานของลูกหนี้โดยแจ้งความเป็นหนี้ของลูกหนี้ได้เท่าที่จำเป็น และแจ้งได้ต่อเมื่อบุคคลอื่นนั้นสอบถามถึงสาเหตุในการติดต่อก่อนเท่านั้น

สรุปแนวทางของประเทศไทยนั้นกำหนดให้การทวงถามหนี้จะต้องติดต่อกับลูกหนี้เท่านั้น เว้นแต่บุคคลที่ลูกหนี้ระบุไว้ โดยการติดต่อกับบุคคลอื่นให้กระทำได้เพื่อวัตถุประสงค์ในการสอบถามหรือ ยืนยันข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ติดต่อลูกหนี้หรือบุคคลซึ่งลูกหนี้ได้ระบุไว้เพื่อการทวงถามหนี้เท่านั้น

ส่วนการติดต่อกับลูกหนี้ประเทศออสเตรเลียได้ไว้ใน Debt Collection guideline : for collectors and creditors 2021 ปรากฏใน Section 5 ประเทศออสเตรเลียได้กำหนดให้การติดต่อสื่อสารนั้นกระทำกับลูกหนี้และบุคคลอื่นตามความประสงค์ของลูกหนี้เท่านั้น (ปวริศ หวังพินิจกุล, 2550) หากเป็นกรณีลูกหนี้ได้ตั้งผู้แทนเอาไว้จะต้องติดต่อกับผู้แทน ห้ามติดต่อกับลูกหนี้โดยตรง หากรู้หรือควรจะรู้ว่าลูกหนี้ได้มีการตั้งผู้แล้วเอาไว้แล้วยกเว้นติดต่อกับผู้แทนของลูกหนี้แล้วแต่ไม่ได้รับการตอบรับจากผู้แทนภายในระยะเวลาอันสมควร หรือในการแต่งตั้งผู้แทนนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือลูกหนี้มีความประสงค์ให้ติดต่อกับตัวลูกหนี้โดยตรงจึงสามารถติดต่อกับลูกหนี้ได้

3. วิธีการที่ใช้ติดต่อ

หากเจ้าหนี้หรือผู้ทรงอำนาจหนึ่งจะติดต่อลูกหนี้พระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558 มาตรา 9 ได้ กำหนดให้ติดต่อลูกหนี้ได้สามารถติดต่อได้โดยบุคคล โทรศัพท์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือสื่อเทคโนโลยี สารสนเทศ ประเภทอื่น

ส่วนวิธีการติดต่อของประเทศออสเตรเลียได้ไว้ใน Debt Collection guideline : for collectors and creditors 2021 ไว้ปรากฏใน Section 7 นั้นให้การติดต่อลูกหนี้โดยตรงต่อหน้ากันถือเป็นทางเลือกสุดท้าย เมื่อไม่สามารถติดต่อกับลูกหนี้ได้ ไม่ว่าจะด้วยทางโทรศัพท์ อีเมล หรือจดหมาย และต้องเป็นกรณีที่จำเป็นและเหมาะสม การพบกันควรพบกันที่สถานที่ที่อยู่ของลูกหนี้และภายในช่วงระยะที่กำหนดไว้ การพบปะกันกับลูกหนี้โดยตรงในสถานที่ทำงานของลูกหนี้ควรเป็นทางเลือกสุดท้าย

จะเห็นได้ว่า วิธีการที่ใช้นั้นทั้งประเทศไทยและประเทศออสเตรเลียนั้นกำหนดวิธีการเหมือนกันโดยเป็นการติดต่อโดยบุคคล ทางโทรศัพท์ อีเมล หรือจดหมาย แต่จะแตกต่างกันในส่วนที่ประเทศออสเตรเลียนั้นกำหนดให้การติดต่อลูกหนี้โดยตรงต่อหน้ากันถือเป็นทางเลือกสุดท้าย แต่ประเทศไทยไม่ได้กำหนดเช่นนั้น

4. ความถี่ในการติดต่อ

สำหรับความถี่ที่กฎหมายกำหนดให้เจ้าหนี้หรือผู้ทรงอำนาจหนึ่งสามารถปฏิบัติได้นั้น ตามกฎหมายของประเทศไทยได้มีการออกประกาศคณะกรรมการกำกับการทวงถามหนี้ เรื่อง จำนวนครั้งในการติดต่อทวงถามหนี้ โดยกำหนดให้ผู้ทรงอำนาจหนึ่งติดต่อลูกหนี้หรือบุคคลซึ่งลูกหนี้ได้ระบุไว้เพื่อการทวงถามหนี้ได้ทราบ การทวงถามหนี้ ไม่เกินหนึ่งครั้งต่อหนึ่งวัน (ไม่เกิน 1 ครั้ง/วัน)

แนวทางปฏิบัติของประเทศออสเตรเลียได้ไว้ใน Debt Collection guideline : for collectors and creditors 2021 ไว้ปรากฏใน Section 5 โดยกำหนดให้เจ้าหนี้หรือผู้ติดตามทวงถามหนี้ไม่ควรติดต่อลูกหนี้เกิน 3 ต่อสัปดาห์ หรือไม่ควรเกิน 10 ครั้งต่อเดือนต่อเมื่อมีความจำเป็นที่ต้องทำเช่นนั้น และควรหลีกเลี่ยงการติดต่อที่ไม่จำเป็น หรือไม่มีเหตุผลทั้งทางจดหมาย อีเมล SMS ข้อความทางโทรศัพท์ (ไม่ว่าจะเป็นการฝากข้อความทางโทรศัพท์ การฝากข้อความกับเครื่องตอบรับหรือกับบุคคลอื่น) รวมถึงการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือเทคโนโลยีสารสนเทศอื่นๆ และยังกำหนดความถี่ของการติดต่อนั้น หากเป็นการติดต่อลูกหนี้โดยตรงต่อหน้ากันในกรณีที่จำเป็นและเหมาะสม แต่ไม่ควรเกิน 1 ครั้งต่อเดือน แต่หากเป็นในกรณีที่ติดต่อกับบุคคลที่สามเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่อยู่ของลูกหนี้นั้น ให้ติดต่อได้ 1 ครั้งต่อ 6 เดือน ยกเว้นได้รับอนุญาตจากบุคคลที่สามให้ติดต่อเพิ่มเติมเกี่ยวกับที่อยู่ของลูกหนี้ตามที่ได้อำนาจไว้ล่วงหน้าแล้ว

5. การกำหนดโทษ

สำหรับการกำหนดโทษที่ปรากฏตามพระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558 นั้นจะเห็นว่ามิทั้งโทษทางปกครอง และโทษทางอาญา โดยกำหนดแบ่งแยกระหว่างการใช้มาตรการบังคับทางปกครองสำหรับการกระทำความผิดที่ไม่ร้ายแรง กรณีที่เป็นการกระทำความผิดร้ายแรงให้แยกเป็นโทษทางอาญา โดยโทษทางปกครองนั้นให้เป็นอำนาจของคณะกรรมการกำกับการทวงถามหนี้ที่จะสั่งให้ระงับการกระทำที่ฝ่าฝืนหรือปฏิบัติให้ถูกต้องหรือเหมาะสม ภายในระยะเวลาที่กำหนด หากผู้ทรงอำนาจหนึ่งไม่ปฏิบัติตามคำสั่งให้คณะกรรมการพิจารณามีคำสั่งลงโทษปรับทาง

ปกครองไม่เกิน 100,000 บาท โดยให้คำนึงถึงความร้ายแรงของพฤติกรรมที่กระทำผิด (พระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558 มาตรา 34) นอกจากนี้หากผู้ถูกลงโทษปรับทางปกครองไม่ยอมชำระค่าปรับทางปกครอง ให้นำบทบัญญัติเกี่ยวกับการบังคับทางปกครองตามกฎหมายว่าด้วยวิธีปฏิบัติราชการทางปกครองมาใช้บังคับโดยอนุโลม รวมถึงให้ศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาพิพากษาและบังคับให้มีการยึดหรืออายัด ทรัพย์สินขายทอดตลาดเพื่อชำระค่าปรับได้ นอกจากนี้ยังมีโทษทางอาญาที่กำหนดสำหรับกรณีที่เป็นการกระทำความผิดร้ายแรงให้แยกเป็นโทษทางอาญา โดยมีอัตราโทษต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ไม่เกิน 3 เดือน - 5 ปี หรือปรับไม่เกิน 30,000 - 500,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับแล้วแต่ฐานความผิดโดยในชั้นยกร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ในชั้นคณะกรรมการกฤษฎีกานั้น ได้มีการให้ความเห็นถึงการใช้โทษทางอาญาว่า ควรใช้แก่การกระทำความผิดที่มีผลกระทบร้ายแรงต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือต่อสังคมเป็นส่วนรวมหรือระบบเศรษฐกิจของประเทศ หรือเมื่อการใช้โทษแก่การกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนคำสั่งทางปกครองไม่อาจทำให้การบังคับการตามคำสั่งทางปกครองนั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (ปรีดิเทพ บุณนาค.ออนไลน์) ซึ่งถือว่าเป็นเหตุผลที่พระราชบัญญัตินี้ยังคงต้องมีการบัญญัติโทษทางอาญาไว้

ในการกำหนดโทษของประเทศออสเตรเลียนั้นหากเจ้าหน้าที่หรือผู้ติดตามทวงถามหนี้ฝ่าฝืนข้อปฏิบัติหรือข้อห้ามปฏิบัติ ในการติดตามทวงถามหนี้จะต้องรับผิด ได้มีการกำหนดโทษ ดังนี้

- 1) ค่าปรับ กรณีที่เป็นการกระทำอันเป็นการใช้กำลังบังคับ การรบกวนที่ไม่เหมาะสม การบังคับที่ไม่เหมาะสม การหลอกลวงให้เข้าใจผิด หรือการกระทำอันไม่สมเหตุสมผล
- 2) คำสั่งทางแพ่ง เช่น การออกคำสั่งควบคุมพฤติกรรมในอนาคต หรือคำสั่งทางแพ่งที่ไม่เป็นการลงโทษ โดยเฉพาะการโฆษณาแก้ไขพฤติกรรม หรือการลงโทษทางอาญาโดยเฉพาะการโฆษณาที่เป็นผลร้ายแก่ตน
- 3) ค่าเสียหายหรือคำสั่งศาล ลูกหนี้หรือบุคคลภายนอกที่ได้รับความเสียหายที่เป็นผลมาจากการกระทำของเจ้าหน้าที่หรือผู้ติดตามทวงถามหนี้มีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายภายใต้กฎหมายนี้และลูกหนี้หรือบุคคลภายนอกมีสิทธิที่จะเรียกร้องศาลให้มีคำสั่งอื่นๆ เพื่อบรรเทาความเสียหายแก่ตนได้

จะเห็นได้ว่า การกำหนดโทษของทั้งสองประเทศนี้ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการลงโทษแก่เจ้าหน้าที่หรือผู้ติดตามทวงถามหนี้ฝ่าฝืนข้อปฏิบัติหรือข้อห้ามปฏิบัติในการติดตามทวงถามหนี้ เป็นไปในลักษณะเพื่อต้องการควบคุมการพฤติการณ์การติดตามทวงถามหนี้ ทั้งนี้เพื่อคุ้มครองสิทธิของลูกหนี้ที่จะต้องไม่ถูกละเมิดสิทธิส่วนบุคคลมากเกินไป อย่างไรก็ตามความแตกต่างคงเป็นไปเรื่องของประเภทของโทษที่นำมาใช้กับเจ้าหน้าที่หรือผู้ติดตามทวงถามหนี้ฝ่าฝืนข้อปฏิบัติ โดยการกำหนดโทษของประเทศไทยได้กำหนดทั้งโทษทางปกครอง ในการกำหนดโทษประเภทนี้มีเหตุผลในขณะยกร่างพระราชบัญญัตินี้รัฐบาลมีนโยบายให้ยกเลิกโทษทางอาญาสำหรับการกระทำความผิดบางลักษณะและนำโทษทางปกครองมาใช้บังคับมากยิ่งขึ้น จึงส่งผลให้ต้องมีการเสนอโทษทางปกครองที่ปรากฏตามพระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558 (ปรีดิเทพ บุณนาค, ออนไลน์) โดยโทษทางปกครองนั้นนำมาใช้แก่การกระทำความผิดที่เป็นการฝ่าฝืน หรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งทางปกครอง หรือการกระทำที่ไม่มีผลต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือต่อชีวิตร่างกายของผู้อื่น จะเห็นได้ว่า การกำหนดโทษทางปกครองนี้ในประเทศออสเตรเลียไม่ได้กำหนดไว้เหมือนกับประเทศไทย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

(1) ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมเกี่ยวกับระยะเวลาและวิธีติดต่อในพระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558 มาตรา 8 โดยนำแนวคิดของประเทศออสเตรเลียมาปรับใช้ในกรณีที่เจ้าหนี้กับลูกหนี้ไม่สามารถติดต่อกันและกันได้สะดวก เช่น หากลูกหนี้เป็นพนักงานกะ หรือไม่ต้องการได้รับการติดต่อเมื่อมีสมาชิกในครอบครัวอยู่ด้วยเจ้าหนี้และลูกหนี้อาจตกลงกับเจ้าหนี้ให้ติดต่อในเวลาที่ตนสะดวก ซึ่งในส่วนนี้กฎหมายของประเทศไทยไม่ได้กำหนดเปิดกว้างไว้เป็นต้น

(2) ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมเกี่ยวกับการกำหนดบทลงโทษเจ้าหนี้ในพระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558 มาตรา 34 บทลงโทษเจ้าหนี้หรือผู้ทวงถามหนี้ที่ทั้งโทษทางปกครองและโทษทางอาญามีอัตราโทษที่สูงเกินส่วน ไม่สัมพันธ์กับการกระทำความผิด

เอกสารอ้างอิง

- กฤตกร จินดาวัฒน์. ปัญหาหนี้นอกระบบและแนวทางการแก้ไขโดยภาครัฐ. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก :https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid=36054
- กัญญ์วิเศษสิงห์. (2560). ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการติดตามทวงถามหนี้กู้ยืมเงินนอกระบบ. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์มจร มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.
- ไชยยศ เหมะรัชตะ. (2539). กฎหมายว่าด้วยสัญญา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นภาง เอกอัชร ธนวัต รินธนาเลิศ. กฎหมายคุ้มครองสิทธิลูกหนี้ที่ถูกทวงหนี้เพียงใด?. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก :https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_{2021,12 พฤษภาคม}
- ปรีดิเทพ บุณาค. (2559). แนวคิดพื้นฐานของร่างพระราชบัญญัติการทวงถามหนี้พ.ศ., [ออนไลน์]. สืบค้นจาก : <https://www.krisdika.go.th/data/activity/act338.pdf> [2022, 15 April]
- ปวริศ หวังพินิจกุล. (2550). การคุ้มครองลูกหนี้จากการติดตามทวงหนี้. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โสภณ รัตนากร. (2551). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหุ้นส่วน และบริษัท, กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ.
- สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2557). หนี้นอกระบบกับความเป็นธรรมทางสังคม. เข้าถึงโดย <http://www.cusri.chula.ac.th/backup/download/cluster6.pdf>

Australian Securities and Investments Commission.{2021}. **Debt collection guideline: for collectors and creditors.** (online). Available :

<https://www.accc.gov.au/system/files/Debt%20collection%20guideline%20for%20collectors%20and%20creditors%20-%20April%202021.pdf>. [2022, 15 April]